

МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

ТОМ • 1

ЗАГАЛЬНА МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

За редакцією професора, доктора медичних наук Г. Я. Пилягіної

NK
PUBLISHERS

Вінниця
НОВА КНИГА
2020

УДК 159.97:616.89(075.8)

М42

*Рекомендовано вченою радою НМАПО імені П. Л. Шупика
як підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів
(протокол № 5 від 10.06.2020 р.)*

Колектив авторів:

Г. Я. Пилягіна, О. О. Хаустова, О. С. Чабан, К. В. Аймедов, Ю. О. Асєєва, О. П. Венгер, Н. О. Дзеружинська, О. В. Зубатюк, В. Д. Мішиєв, В. Ю. Омельянович, О. Г. Сиропятов, С. А. Чумак.

Рецензенти:

Напрєско Олександр Костянтинович, доктор медичних наук, професор, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, завідувач кафедри психіатрії та наркології.
Гринєвич Євгенія Геннадійовна, доктор медичних наук, професор, Національна медична академія імені П. Л. Шупика, професор кафедри загальної, дитячої та судової психіатрії і наркології.

Медична психологія : в 2-х т. Т. 1. Загальна медична психологія / [Г. Я. Пилягіна, О. О. Хаустова, О. С. Чабан та ін.] ; за ред. Г. Я. Пилягіної. – Вінниця : Нова Книга, 2020. – 288 с.

ISBN 978-966-382-850-3

Підручник “Медична психологія” складається з двох томів. У 1-му томі підручника висвітлені основні розділи загальної медичної психології. В ньому представлені розділи, які присвячені основним питанням щодо предмету та завдання медичної психології, короткого історичного нарису її розвитку, психічної діяльності та психічним процесам, нейропсихології, психології особистості й поведінки, віковій психології, видам і методам дослідження та медико-психологічної допомоги.

Даний підручник відповідає навчальним планам та програмам з медичної психології додипломного та післядипломного рівнів освіти та надає можливість набути знання впродовж навчання за цією спеціальністю.

Призначений для студентів медичних вищих навчальних закладів, інтернатури, магістратури та спеціалізації з медичної психології, а також для безперервного професійного навчання в межах післядипломної освіти.

УДК 159.97:616.89(075.8)

ISBN 978-966-382-850-3

© Колектив авторів, 2020
© Нова Книга, 2020

Зміст

Колектив авторів	6
Передмова	7
1. Медична психологія, її предмет та завдання. Організація медико-психологічної допомоги населенню	8
1.1. Предмет та завдання загальної та медичної психології. Роль психології у професійній діяльності медика (О. С. Чабан, О. О. Хаустова)	8
1.2. Основи організації медико-психологічної допомоги та сучасний стан медико-психологічної служби в Україні (Г. Я. Пилягіна)	10
2. Короткий історичний нарис розвитку медичної психології (О. С. Чабан, О. О. Хаустова, Г. Я. Пилягіна)	17
3. Психічна діяльність та психічні процеси	24
3.1. Загальна характеристика психічної діяльності (Г. Я. Пилягіна)	24
3.1.1. <i>Поняття психіки, її функцій, психічної діяльності та її явищ</i>	24
3.1.2. <i>Процес психічної діяльності. Вищі психічні функції</i>	26
3.1.3. <i>Загальна характеристика психофізіологічної основи вищих психічних функцій. Сигнальні системи ЦНС</i>	29
3.2. Окремі психічні процеси психічної діяльності (вищі психічні функції)	33
3.2.1. <i>Відчуття</i> (Г. Я. Пилягіна)	33
3.2.2. <i>Сприйняття</i> (Г. Я. Пилягіна)	37
3.2.3. <i>Увага</i> (О. С. Чабан, О. О. Хаустова)	40
3.2.4. <i>Мислення</i> (О. С. Чабан, О. О. Хаустова)	43
3.2.5. <i>Уявлення і уява</i> (О. С. Чабан, О. О. Хаустова)	48
3.2.6. <i>Мова та мовлення</i> (Г. Я. Пилягіна)	50
3.2.7. <i>Пам'ять</i> (О. С. Чабан, О. О. Хаустова)	55
3.2.8. <i>Емоції та почуття</i> (О. С. Чабан, О. О. Хаустова)	60
3.2.9. <i>Психомоторна активність</i> (Г. Я. Пилягіна)	68
3.2.10. <i>Воля та вольова діяльність</i> (О. С. Чабан, О. О. Хаустова, Г. Я. Пилягіна) ..	74
3.2.11. <i>Інтелект</i> (О. С. Чабан, О. О. Хаустова, Г. Я. Пилягіна)	79
3.2.12. <i>Свідомість та самосвідомість</i> (О. С. Чабан, О. О. Хаустова)	83
4. Нейропсихологія (Г. Я. Пилягіна)	90
4.1. Історія розвитку та сучасна нейропсихологія	90
4.2. Понятійний апарат нейропсихології	95
4.3. Методи дослідження та діагностики порушень вищих психічних функцій у нейропсихології	98
5. Психологія особистості	106
5.1. Особистість. Структура, розвиток та здібності особистості. Я-концепція. Гармонійні і дисгармонійні особистості (К. В. Аймедов, Ю. О. Асеева)	106
5.2. Темперамент і характер (К. В. Аймедов, Ю. О. Асеева)	116
5.3. Механізми психологічного захисту особистості (Г. Я. Пилягіна, С. А. Чумак) ...	124

6. Психологія поведінки та соціальної активності	133
6.1. Поведінка: її чинники, елементи та наукові напрямки її вивчення (Г. Я. Пилягіна)	133
6.2. Особистісна та соціальна активність і соціальна діяльність (Г. Я. Пилягіна) ..	137
6.3. Поведінка в міжособистісних взаєминах (К. В. Аймедов, Ю. О. Асеева)	140
6.4. Долаюча поведінка (Г. Я. Пилягіна)	147
7. Вікова психологія	153
7.1. Загальні положення про вікову психологію (Г. Я. Пилягіна)	153
7.2. Загальна характеристика психічного розвитку і формування людини (О. П. Венгер)	155
7.3. Психологія окремих вікових періодів (О. П. Венгер)	162
7.3.1. Психологія дитинства і дорослішання	162
7.3.2. Психологія старіння	168
8. Методи дослідження в медичній психології	172
8.1. Загальні підходи у проведенні досліджень у медичній психології (Г. Я. Пилягіна)	172
8.2. Окремі методи дослідження, що застосовуються в медичній психології	176
8.2.1. Психологічна керована бесіда, психологічне, клінічне інтерв'ю (О. П. Венгер)	176
8.2.2. Анамнестичний метод дослідження (В. Д. Мішиєв, В. Ю. Омелянович) ..	183
8.2.3. Методи експериментально-психологічного дослідження (Н. О. Дзеружинська, О. Г. Сироп'ятов)	188
8.2.4. Методи дослідження психічних процесів та станів (Н. О. Дзеружинська, О. Г. Сироп'ятов)	193
8.2.5. Методи експериментально-психологічного дослідження особистості, темпераменту і характеру (В. Д. Мішиєв, В. Ю. Омелянович)	202
9. Види і методи медико-психологічної допомоги	215
9.1. Загальні уявлення про види і методи медико-психологічної допомоги (Г. Я. Пилягіна)	215
9.2. Психологічне консультування (Г. Я. Пилягіна)	217
9.3. Медико-психологічна корекція (Г. Я. Пилягіна)	221
9.4. Психотерапія. Основні форми, напрями та методи	225
9.4.1. Загальне уявлення про психотерапію. Основні етапи історії її розвитку як науки (Г. Я. Пилягіна, С. А. Чумак)	225
9.4.2. Основні фактори дії психотерапії та форми її застосування: індивідуальна, групова та сімейна (Г. Я. Пилягіна, С. А. Чумак)	229
9.4.3. Психодинамічний напрям у психотерапії: класичний психоаналіз З. Фрейда, аналітична психологія К. Г. Юнга (Г. Я. Пилягіна, О. В. Зубатюк)	235
9.4.4. Когнітивно-поведінковий напрям у психотерапії та його провідні методи (Г. Я. Пилягіна, О. В. Зубатюк)	240
9.4.5. Сугестивний напрям у психотерапії та його основні методи (Г. Я. Пилягіна, О. В. Зубатюк, С. А. Чумак)	246

9.4.6. Екзистенціально-гуманістичний напрям у психотерапії та його основні методи (Г. Я. Пилягіна, О. В. Зубатюк, С. А. Чумак).....	253
9.4.7. Напрямок тілесно-орієнтованої психотерапії (Г. Я. Пилягіна, О. В. Зубатюк).....	264
9.4.8. Напрямок арт-терапії та його основні методи (Г. Я. Пилягіна, О. В. Зубатюк).....	268

9. Види і методи медико-психологічної допомоги

9.1. Загальні уявлення про види і методи медико-психологічної допомоги

Г. Я. Пилягіна

Психологічна допомога в медичній практиці як суть роботи медичного психолога полягає в наданні кваліфікованої допомоги пацієнту із застосуванням сучасних методів і способів медико-психологічної корекції, психотерапії, психопрофілактики й психогієни на тлі проведеного аналізу психологічних проблем, патопсихологічних проявів у поведінці й когнітивно-емоційній сфері, психопатологічних симптомів та інших аспектів хвороби або його стану з використанням психодіагностичного експериментально-психологічного дослідження.

Існують наступні види **медико-психологічної допомоги**:

- Психологічне консультування: проводиться з людьми, які в межах психічної норми спрямовані на розвиток і розширення особистісного потенціалу або опинилися в ситуації, що потребує лише роз'яснення та посилення адаптації.
- Психокорекція (психологічна або медико-психологічна корекція): послідовна робота, спрямована на адаптування людини до нових або психологічно

важких обставин (в тому числі при наявності будь-яких важких соматичних захворювань), формування конструктивної поведінки та відновлення стану психологічного благополуччя.

- Психологічний тренінг: короткострокова форма активного навчання будь-яким психологічним знанням та вмінням і навичкам (насамперед, поведінковим) за допомогою теоретичного пояснення та обґрунтування, виконання певних вправ (робота в парах чи малих групах, рольові ігри, комп'ютерні програми тощо), які орієнтовані на розвиток психологічних якостей та відпрацювання одержаних навичок.
- Психотерапія: тривала або короткострокова робота, спрямована на вирішення глибоких особистісних проблем і глибоку трансформацію особистості.
- Кризове втручання: інтенсивний і короткостроковий вплив задля нормалізації (адаптації) стану людини, яка потрапила в несподівану та психологічно важку ситуацію втрати, насил-

ля або зіткнулася з будь-якими нездоланими перешкодами на шляху досягнення важливих для неї цілей.

- Медико-психологічна допомога в психіатричній практиці: робота, спрямована на адаптування людини до наявності та перебігу психічного захворювання, формування комплаєнсу до лікування, збереження або відновлення якості життя й соціальних компетентностей, а також досягнення максимально можливого психологічного благополуччя.
 - Психологічна реабілітація: послідовна робота, спрямована на адаптування людини в умовах наявності та проявів фізичного та/або психічного захворювання, відновлення соціальних компетентностей та працездатності.
 - Психосвіта: робота, спрямована на підвищення рівня знань пацієнтів та їх родичів стосовно проявів фізичного та/або психічного захворювання, його причин, механізмів розвитку та наслідків задля формування комплаєнсу до лікування, збереження або відновлення якості життя і соціальних компетентностей, досягнення максимально можливого психологічного благополуччя.
- Одним з основних питань при відокремленні видів медико-психоло-

гічної допомоги є їх розмежування, особливо щодо медико-психологічної корекції та психотерапії. Це питання в останні десятиріччя є дискутабельним. Але основні критерії їх розмежування можна визначити. Передусім це стосується:

- предмета і мети цих підходів при наданні допомоги (вирішення особистісних чи ситуативних проблем при відсутності виражених психічних розладів у людини — при проведенні медико-психологічної корекції, ліквідація симптоматики при наявних психопатологічних порушеннях та/або глибинні особистісні зміни — при проведенні психотерапії);
- кваліфікації фахівця, який надає таку допомогу (психолог без медичної освіти та лікар-психолог — при проведенні медико-психологічної корекції, лікар-психотерапевт — при проведенні психотерапії).

Так відрізняється власне психотерапія як метод лікування і реабілітації від корекції певних психологічних проблем та психопрофілактики на всіх етапах її здійснення. Проте питання про співвідношення термінів “психотерапія” та “медико-психологічна корекція” залишається відкритим і нині. Можна вважати, що різні види психологічної допомоги застосовні на різних стадіях єдиного процесу динаміки психологічних труднощів клієнта.